

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22.10.2009, sp. zn. 25 Cdo 4768/2007, ECLI:CZ:NS:2009:25.CDO.4768.2007.1

Číslo: 99/2010

Právní věta: Manželka obviněného, která mu namísto něj zvolí obhájce pro trestní řízení a zaplatí náklady nutné obhajoby, je aktivně věcně legitimována ve sporu proti státu o náhradu škody způsobené zahájením (vedením) trestního stíhání, které skončilo jeho zastavením nebo zproštěním obžaloby.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 22.10.2009

Spisová značka: 25 Cdo 4768/2007

Číslo rozhodnutí: 99

Číslo sešitu: 9-10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Odpovědnost státu za škodu

Předpisy: § 7 odst. 1 předpisu č. 82/1998Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O b v o d n í s o u d pro Prahu 2 rozsudkem ze dne 13. 7. 2006 zamítl žalobu, jíž se žalobkyně domáhala náhrady nákladů obhajoby, které vynaložila v trestním řízení proti jejímu manželovi Ing. K. Š., jež skončilo zproštěním obžaloby. Soud vyšel ze zjištění, že Ing. K. Š. bylo dne 26. 5. 2000 sděleno obvinění pro trestný čin podvodu, že žalobkyně uzavřela smlouvu s advokátem Mgr. M. N., kterému za obhajobu manžela zaplatila 75 906,40 Kč, a že rozsudkem Okresního soudu v Kladně ze dne 22. 1. 2004 byl Ing. K. Š. obžaloby zproštěn. Soud posoudil uplatněný nárok podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (dále též jen „zákon“), a dospěl k závěru, že žalobkyně není ve věci aktivně věcně legitimována. Jde o nárok na náhradu škody, který se posuzuje podle ustanovení zákona o nezákonném rozhodnutí a podle § 7 zákona je oprávněnou osobou pouze účastník řízení, v němž bylo nezákonné rozhodnutí vydáno; tím je pouze trestně stíhaný manžel žalobkyně, nikoliv ona sama, která účastnicí trestního řízení nebyla.

K odvolání žalobkyně M ě s t s k ý s o u d v Praze rozsudkem ze dne 27. 3. 2007 rozsudek soudu prvního stupně potvrdil a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Odvolací soud vyšel ze skutkových zjištění soudu prvního stupně a ztotožnil se i s jeho právním posouzením. Dodal, že ani z ustanovení čl. 36 odst. 3 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod nelze nárok žalobkyně dovodit.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalobkyně dovolání, jehož přípustnost dovozuje z § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. pro zásadní právní otázku aktivní věcné legitimace osoby blízké obviněnému, která vynaložila náklady na obhajobu v trestním řízení, které neskončilo odsuzujícím trestním rozsudkem. Namítá nesprávné právní posouzení věci ve smyslu § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. založené na nepřípustné restrikci práva na náhradu škody způsobené trestním stíháním. S odkazem na judikaturu Ústavního soudu dovozuje, že jí nárok lze přiznat přímou aplikací ustanovení § 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Poukazuje rovněž na to, že újmu způsobenou trestním stíháním manželovi pocítovala jako újmu vlastní a že není důvodu, aby jí nebyly uhrazeny prostředky, které vynaložila za účelem realizace práva svého manžela na obhajobu. Ostatně byla nucena tyto prostředky vynaložit i proto, že v důsledku prohlášení konkursu na svůj majetek, nebyl její manžel oprávněn uzavřít sám smlouvu o právní pomoci. Žalobkyně navrhla, aby dovolací soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo podáno včas, osobou oprávněnou – účastníkem řízení (§ 240 odst. 1 o. s. ř.), řádně zastoupeným advokátem ve smyslu § 241 odst. 1 o. s. ř., dospěl k závěru, že dovolání je přípustné podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. pro otázku zásadního právního významu, a to aplikace § 7 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb. v otázce aktivní věcné legitimace osoby, která zvolila obviněnému obhájce, k náhradě škody proti státu (§ 237 odst. 3 o. s. ř.). Dovolací soud vzhledem k ustanovení bodu 12. Čl. II části první zákona č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, dovolání projednal a rozhodl o něm podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 30. 6. 2009 (dále jen o. s. ř.), a dospěl k závěru, že dovolání je důvodné.

Nesprávné právní posouzení věci, které dovolatelka uplatňuje jako důvod dovolání (§ 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř.), může spočívat v tom, že odvolací soud věc posoudil podle nesprávného právního předpisu, nebo že správně použitý právní předpis nesprávně vyložil, případně jej na zjištěný skutkový stav věci nesprávně aplikoval.

Podle § 7 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím mají účastníci řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí, z něhož jim vznikla škoda.

Je ustálenou soudní praxí, že podle zákona č. 82/1998 Sb. odpovídá stát i za škodu způsobenou zahájením (vedením) trestního stíhání, které neskončilo pravomocným odsuzujícím rozhodnutím trestního soudu; protože zákon tento nárok výslovně neupravuje, vychází se z analogického výkladu úpravy nejbližší, a to z úpravy odpovědnosti za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím, za něž je považováno rozhodnutí, jímž se trestní stíhání zahajuje; neposuzuje se tedy správnost postupu orgánů činných v trestním řízení při zahájení trestního stíhání (nejde o nesprávný úřední postup), rozhodující je výsledek trestního stíhání. Jde o odpovědnost objektivní, tj. bez ohledu na zavinění, to však neznamená, že by nemusely být splněny všechny zákonem požadované podmínky vzniku odpovědnosti. Z tohoto pohledu je třeba vykládat pojem účastníka řízení, který je oprávněn uplatnit nárok na náhradu škody.

Zákon č. 82/1998 Sb. blíže účastníka řízení (jde o legislativní zkratku zahrnující různé způsoby označení osob vystupujících v celé řadě řízení) nedefinuje a spoléhá v tomto směru na jednotlivé

procesní předpisy, které obsahují vlastní definice osob účastných na řízení, a jsou tak rozhodující pro vymezení oprávněné osoby podle tohoto ustanovení. Trestní řád pojmu účastník neužívá a v hlavě druhé hovoří o osobách na řízení zúčastněných, přičemž v § 12 odst. 6 vymezuje pojem strana, jíž se rozumí ten, proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený (v řízení před soudem též státní zástupce a společenský zástupce); stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek. Účastníkem trestního řízení ve smyslu ustanovení § 7 odst. 1 zákona je především osoba, proti níž se vede trestní řízení (obviněný, obžalovaný, odsouzený), pokud nejde o odpovědnost za škodu způsobenou rozhodnutím o vazbě, trestu nebo ochranném opatření (tam je poškozený definován speciálně v § 9 – 11 zákona), dále zúčastněná osoba (ten, jehož věc byla zabráná nebo podle návrhu má být zabráná podle § 42 tr. ř.) a poškozený (ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda – § 43 tr. ř.). Vedle účastníků řízení o věci samé, jíž se rozumí věc, která je tím předmětem, pro něž se řízení vede (předmětem trestního stíhání je rozhodnutí o vině – srov. § 12 odst. 10 tr. ř.), je pak třeba za účastníky, jak je má na mysli ustanovení § 7 odst. 1 zákona, považovat i další osoby (např. svědky, znalce, tlumočníky a ty, jimž soud při dokazování uložil určitou povinnost), o jejichž právech a povinnostech se v určité dílčí fázi řízení rozhoduje, anebo osoby, které jsou oprávněny v určité fázi řízení činit návrhy či podávat opravné prostředky (příbuzní obžalovaného, léčebný ústav, výchovné zařízení, zájmové sdružení občanů apod.).

Podle § 37 odst. 1, věty první, trestního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2009, neužije-li obviněný práva zvolit si obhájce a nezvolí-li mu ho ani jeho zákonný zástupce, může mu ho zvolit jeho příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh, jakož i zúčastněná osoba.

Podle § 33 odst. 3 tr. ř. návrh na rozhodnutí podle odstavce 2 (obhajoba bezplatná či za sníženou odměnu) jsou oprávněny podat kromě obviněného a jeho obhájce i osoby uvedené v § 37 odst. 1. Návrh na rozhodnutí podle odstavce 2 včetně příloh, jimiž má být prokázána jeho důvodnost, podává obviněný v přípravném řízení prostřednictvím státního zástupce a v řízení před soudem soudu, který koná řízení v prvním stupni. Proti rozhodnutí podle odstavce 2 je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek.

Právo na obhajobu se kromě jiného projevuje i v uvedené úpravě trestního řádu tím, že okruhu zákonem vyjmenovaných osob (mezi nimi i manželů obviněného) umožňuje aktivně zasáhnout do trestního řízení a zvolit obviněnému obhájce. Tyto osoby jsou rovněž oprávněny navrhopat, aby soud rozhodl o nároku na bezplatnou obhajobu, a mají i právo podat stížnost proti rozhodnutí o jejich návrhu; tehdy se dostávají do pozice účastníka dílčí fáze trestního řízení, resp. jsou stranou podle § 12 odst. 6, části věty za středníkem, tr. ř. Osoby, které jsou podle § 37 odst. 1 tr. ř. oprávněny zvolit obviněnému obhájce, činí tak vlastním jménem a na vlastní náklady. Jde o osoby, které mají zpravidla vzhledem k vztahu k obviněnému samy osobní zájem na výsledku řízení (srov. Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008, s. 280, bod 2). Proto jsou tyto osoby kromě jiného nadány rovněž právem podat ve prospěch obviněného odvolání proti rozsudku (§ 247 odst. 2 tr. ř.) a i v takovém případě jsou stranou v řízení. Tedy i manželka obviněného, která využila práva podle § 37 odst. 1 tr. ř. a zvolila svému manželovi obhájce, ač stranou podle § 12 odst. 6, části věty za středníkem, tr. ř. není, má vzhledem k tomuto zákonnému oprávnění i k dalším potenciálním možnostem stát se stranou trestního řízení takovou pozici, že je nutno považovat ji za účastníka řízení ve smyslu § 7 odst. 1 zákona, který je oprávněn uplatnit nárok na náhradu škody spočívající v jím vynaložených nákladech nutné obhajoby.

I když tedy v posuzované věci dovolatelka nebyla ryze formálně stranou v trestním řízení ve věci samé, tím, že namísto svého obviněného manžela zvolila mu obhájce pro trestní řízení s nutnou obhajobou, stala se osobou fakticky natolik zúčastněnou na trestním řízení, že ji není možno vyloučit z pojmu účastník řízení pro účely definice aktivně legitimované osoby podle § 7 odst. 1 zákona.

Posouzení otázky aktivní věcné legitimace žalobkyně tedy není v rozsudku odvolacího soudu správné, dovolání je tak z hlediska uplatněného dovolacího důvodu podle § 241 odst. 2 písm. b) o. s. ř. důvodné, a dovolací soud proto rozsudek odvolacího soudu zrušil (§ 243b odst. 2, věta za středníkem, o. s. ř.); vzhledem k tomu, že důvody, pro které byl rozsudek zrušen, platí i pro rozhodnutí soudu prvního stupně, zrušil i jeho rozsudek a věc vrátil Obvodnímu soudu pro Prahu 2 k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta druhá, o. s. ř.).